

MISCEL·LÀNIA

CONCEPTUALITZACIÓ I SISTEMATITZACIÓ DE LES CASES-MUSEU. EL CAS DE MALLORCA

THE CONCEPTUALIZATION AND SYSTEMATIZATION OF HOUSE MUSEUMS. THE CASE OF MALLORCA

Sandra A. Rebassa Gelabert
Universitat de les Illes Balears

Resum: Les cases museu són institucions úniques i generalistes alhora que específiques; una tipologia amb una realitat complexa que ha estat objecte de classificacions des de principis del segle XX. Una gran varietat terminològica i semàntica és utilitzada en referència a dites institucions, la qual cosa en dificulta la conceptualització i gestió. El cas de Mallorca no s'allunya dels corrents internacionals i nacionals, sinó que també s'hi afegeix la poca operativitat de les polítiques legislatives que originen una major mancança conceptual i una problemàtica directa en la gestió. Així doncs, l'article pretén elaborar una reflexió entorn a la tipologia de les cases museu, delimitant i establint els criteris específics que la defineixen; així com contribuir a ordenar i sistematitzar els coneixements sobre la museologia i les cases museu a l'illa de Mallorca.

Paraules clau: casa museu, Mallorca, museologia, patrimoni, classificació.

Abstract: House-museums are unique and generalist, at the same time specific institutions; a typology with a complex reality, which has been subject to classifications since the twentieth century. A great variety of terminology and semantics is used in reference to these institutions, making difficult its conceptualization and management. The case of Mallorca does not move away from the international and national currents, but also the low operational nature of legislative policies, which lead a lack of conceptuality and a direct problem in its management. Thus, the article aims to elaborate a reflection on the typology of the houses-museum, delimiting and establishing the specific criteria that define it; as well as helping to organize and systematise the knowledge about museum and museum houses on the island of Mallorca.

Keywords: house-museum, Mallorca, museology, heritage, classification.

Introducció i justificació

La patrimonialització d'espais viscuts ha estat una constant des de mitjan segle XIX. La intenció de reivindicar uns elements vinculats a la quotidianitat, als factors local i popular, anà estretament lligada a la industrialització, al temor de la pèrdua d'identitat i a la creença en la conservació i transmissió dels valors històrics i patrimonials. Residències privades que esdevingueren espais públics, de gaudi i contemplació, en primer lloc; de conservació i interpretació, en temps posteriors. Es defineixen com a institucions conjuntives, aglutinadores dels valors de la cultura local, la història, l'arquitectura, el patrimoni natural, els valors intangibles, la funció memorial; aspectes que converteixen les cases museu en institucions pioneres en la concepció de patrimoni total, espais privats que representen, a la vegada, una memòria individual i col·lectiva. La intimitat és posada en valor i oberta al públic, i en aquest moment, la curiositat per endinsar-se en un univers personal i/o particular esdevé una intenció. Aquesta mateixa idiosincràsia és la que ha fet que esdevingués una tipologia amb una realitat complexa, que ha constatat que hi ha una simbiosi i assimilació de conceptes teòrics aplicats a realitats molt allunyades.

La situació legislativa de Mallorca ha condicionat l'estat actual de les institucions museístiques. Val a dir que han hagut de passar molts d'anys perquè les Illes gaudissin del corpus normatiu amb el qual actualment compta. Tot parteix del moment en què la Llei de patrimoni històric espanyol (16/1985) traspasà les competències en matèria de museus a les comunitats autònomes, excepte els museus estatals. Llavors aparegueren les lleis de patrimoni històric de les comunitats autònomes, entre les quals ens interessa, en el marc d'aquest treball, la referida a les Illes Balears (12/1998). Es redactaren articles superficials en referència a aquestes institucions amb l'única voluntat de delimitar-ne la definició i funcions. Llavors es feu evident i necessària una llei específica que regís i regulàs els centres museístics i es redactà una Llei de museus (4/2003) amb l'inconvenient de no haver-ne obtingut el desplegament i reglament —parcial— fins deu anys després.¹ En

aquest sentit, la deficient aplicació de les lleis autonòmiques ha tingut unes conseqüències contradictòries, que han propiciat una política museística en estat embrionari.

Així mateix, cal tenir en compte que hi ha un buit bibliogràfic en relació a estudis crítics que facin referència a la museologia o museografia. Aquest, però, no és només un problema de les Illes, sinó que es pot ampliar a tot l'Estat espanyol. A Mallorca, les publicacions més comunes es poden englobar dins les guies, ja siguin monogràfiques d'un museu² o del patrimoni històric de les

¹ *Butlletí Oficial de les Illes Balears* (24 de gener de 2013), Decret 5/2012, de 4 de setembre de 2012, de reconeixement i registre de museus i col·leccions museogràfiques de Mallorca, núm. 12, p. 3229-3235. <<http://www.caib.es/eboibfront/pdf/ca/2013/12/805706>> (Consulta: 18 de febrer de 2028).

² Les publicacions dutes a terme per les mateixes institucions són, sobretot, les guies o els catàlegs que tracten sobre les pròpies col·leccions i en alguns casos sobre la història de les mateixes institucions. Alguns exemples són: Guillem Rosselló Bordoy, *Museo de Mallorca: Sección etnológica*. Madrid, Madrid: Ministeri d'Educació i Ciència (1976); Guillem Rosselló Bordoy, *Museo de Mallorca: salas de arte medieval. Catálogo*. Madrid: Ministeri d'Educació i Ciència (1978); Ramon Rabassa Ensenyat, *Guia del Museu Municipal de Pollença*. Pollença: Ajuntament de Pollença (1995); Fundació Yannick i Ben Jakober, *Sa Bassa Blanca: arquitectura, jardines, colecciones, parque zoológico, las estelas del sol, el observatorio*. Alcúdia: Fundació Yannick i Ben Jakober (2007); Antoni Quetglas et al., *Can Prunera. Museu Modernista: catàleg d'obres de grans mestres dels segles XIX i XX*. Sóller: Fundació Tren de l'Art (2010); Elvira González, *Catàleg de la col·lecció de ceràmica del Museu de Lluc*. Palma: Secció de Museus i Belles Arts, Consell de Mallorca (2011). Cal destacar, sobretot, la publicació de la revista *Musa: Revista del Museu d'Història de Manacor*, en la qual es poden trobar articles que reflexionen sobre alguns museus en concret. Altrament, en les jornades d'estudis locals dels diferents municipis, es poden localitzar articles puntuals que reflexionen sobre casos concrets, per exemple: Enrique Juncosa, «El projecte museogràfic del Museu de la Mar al port de Sóller», *I Jornades d'Estudis Locals de Sóller: Societat, Geografia, Medi Ambient i Territori, Història, Patrimoni i Art i Cultura Popular* (Sóller, dies 3 i 4 de novembre de 2006). Palma: El moixet Demagog, 2007, p. 267-278; Laura Celià, «Necessitam més museus? La situació museològica de Sóller», *II Jornades d'Estudis Locals de Sóller*. Sóller: Ajuntament de Sóller, 2008, p. 427-448; Sandra Adriana Rebassa – Esperança Rosselló, «El Museu del Calçat i de la Pell. Anàlisi de la situació actual», *XV Jornades d'Estudis Locals d'Inca*. Inca: Ajuntament d'Inca, 2015, p. 59-70.

Illes Balears,³ fet que demostra la preeminència individual més que no comunitària. La tasca que han dut a terme les institucions de manera individual s'ha de valorar i tenir ben present, però, manca una recerca i reflexió teòrica profunda en museologia i/o museografia, i que és pràcticament inexistent. De fet, cal destacar la tesi doctoral que estudia l'àmbit museològic mallorquí, una aportació històrica a la museologia etnològica i als estudis d'antropologia; així com dos treballs de final de màster de la Universitat de Barcelona que analitzen el panorama actual museològic, des de dues perspectives diferenciades.⁴

En definitiva, des d'aquesta recerca es pretén fer front a dita situació i rompre amb la dinàmica esmentada, que s'ha d'entendre no només com a aportació teòrica al camp de la museologia mallorquina, concretat en l'àmbit de les cases museu, sinó també com a base per a una posterior actuació pràctica en la gestió.

Estat de la qüestió

La historiografia que versa sobre les cases museu és poc freqüent i fragmentària. Aquesta afirmació desprèn, però, molts matisos. En primer lloc, caldria perfilar el marc geogràfic d'aquestes publicacions. En àmbit internacional, les publicacions que parlen i reflexionen sobre la tipologia que aquí s'analitza són molt més abundants i diverses; fet molt diferenciat quan parlem del nivell

nacional, i sobretot del local. En aquest sentit, i per tal de tenir una visió general de quina ha estat la historiografia que ha marcat l'estudi dels museus, es revisen aquí les publicacions més rellevants als diferents nivells.

S'ha de tenir en compte que l'estudi de les cases museu no existeix com a tal fins a principis del segle XX, conseqüència del retard en la presa de consciència sobre el valor patrimonial de l'arquitectura domèstica. Tal i com comenta Coleman a l'obra *Historic House Museums*, la revaloració de l'arquitectura domèstica que esdevingué a mitjans i finals del segle XIX, fou conseqüència del ressorgiment del patriotisme i de la passió per las antiguitats.⁵ Choay, fixant-se en el continent europeu, argumenta que la consagració del monument històric, entès com a patrimoni construït, fou fruit del sentiment romàntic, del sentiment de pèrdua provocat per la Revolució Industrial i, sobretot, de les idees de Ruskin (que enriquí el concepte de monument històric, inclosa l'arquitectura domèstica).⁶ La valoració, però, no només provenia dels canvis que es produïen en la societat, sinó també dels mateixos museus, que comptaven amb sales que recreaven la totalitat d'ambients, les conegudes com a *period rooms*.⁷ L'obra de Coleman és una publicació pionera en tots els sentits: tan per l'aportació a la reflexió teòrica de les cases museu, com pel vessant pràctic i de gestió que aquesta tipologia implica.

Les publicacions sobre cases museu proliferaren molt durant la dècada dels noranta. L'any 1993 trobem una de les publicacions més importants de la mà de Butcher-Youngmans, *Historic House Museums. A practical Handbook for their Care, Preservation and Management*.⁸ Tal com el

³ En aquest àmbit cal citar algunes publicacions que tracten de la museística en general, a partir d'una correlativa presentació de casos concrets, com per exemple: Donald G. Murray, *Guía de los museos de Mallorca*. Palma: J. J. de Olañeta, 1997; Sebastià Serra i Busquets – Lourdes Melis Gomila – Toni Vives Reus, *Els museus de les Illes Balears*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 2009.

⁴ Em refereixo a la tesi doctoral d'Andreu Ramis Puig-Gros, *La museologia etnològica. El pensament antropològic a les Illes Balears*. Palma: Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, Universitat de les Illes Balears, 1992. I als treballs següents: Francisco Copado Carretero, *Los museos de Mallorca. Evolución desde la transición democrática hasta la actualidad*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015 i Sandra A. Rebassa Gelabert, *Les cases museu a Mallorca. Estat de la qüestió i estudi de casos*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2015.

⁵ Laurence Vail Coleman, *Historic House Museums*. Washington: The American Association of Museum, 1933, p. 19. <<https://archive.org/details/historichousemus012457m-bp>> (Consulta: 12 de febrer de 2018).

⁶ François Choay, *Alegoría del patrimonio*. Barcelona: Gustavo Gili, 2007, p. 124-125.

⁷ Germain Bazin, *El tiempo de los museos*. Madrid: Daimon, 1969, p. 250.

⁸ Sherry Butcher-Youngmans, *Historic House Museums. A practical Handbook for their Care, Preservation and Management*. Nova York: Oxford University Press, 1993, p. 299.

seu títol indica, aquesta vol ser una guia pràctica per als gestors encarregats de la seva tutela. Interessa la definició de casa museu, aportant-ne una categorització, sinònim de l'existència de diversos tipus de cases museu.⁹

La creació del DEMHIST¹⁰ vingué promoguda per la conferència realitzada a Gènova l'any 1997. Com a conseqüència d'aquesta trobada, aparegué una de les publicacions més rellevants: Luca Leoncini – Farida Simonetti (eds.), *Abitare la storia: le dimore storiche museo*. Torí: Umberto Allemandi, 1998.¹¹ L'èmfasi de les comunicacions del 1997 es basaren en el fet que les cases històriques, quan s'obren al públic i són conservades en les seves condicions originals, constitueixen una tipologia diferenciada de museu caracteritzada per la seva varietat. L'ICOM, amb Giovanni Pinna a la presidència del comitè, realitzà un estudi sobre les cases museu.¹² Dit estudi¹³ estableix un seguit de requisits diferenciadors i denominadors comuns de la tipologia, afirma que hi ha problemes de categorització i classificació, i es proposa elaborar una definició absoluta de les cases museu (tot i que això comporti exclusions i incursions). La següent aportació cabdal és la de Mónica Risnicoff de Gorgas, que no s'endinsa tant en temes de semàntica o de categorització, sinó en la transmissió de la història a través de les institucions estudiades, i alerta sobre la conflictivitat entre els conceptes d'il·lusió-realitat-representació-presentació en les cases museu.¹⁴ Rosanna Pavoni marca un punt important per a la definició i la sistematització ti-

pològica de les cases museu,¹⁵ a partir de la qual s'establiran les categoritzacions de l'ICOM i del DEMHIST.¹⁶ Finalment, per acabar amb l'àmbit internacional, l'any 2002 Jessica Foy Donnelly fou l'encarregada de recopilar tot un seguit d'articles que analitzen diferents temes relacionats amb les cases museu, tant en l'àmbit teòric com pràctic.¹⁷

És important, en el cas espanyol, remarcar-ne una quant al naixement de les cases museu al primer terç del segle XX: el marquès de Vega-Inclán. Son nombrosos els autors (Bolaños,¹⁸ Menéndez Robles,¹⁹ García Ramos,²⁰ entre d'altres) que coincideixen en la importància d'anomenar-lo instaurador del concepte de casa museu a Espanya. La figura de Vega-Inclán fou clau, així com la relació que tingué amb la Institució de Lliure Ensenyament (ILE) i la Comissaria Règia de Turisme, la qual dirigia. Cal remarcar, també, una nova voluntat museogràfica vinculada al món del col·leccionisme: l'exposició contextualitzada, mitjançant la recuperació d'ambients originaris.²¹

A finals dels anys noranta la *Revista de Museologia* dedica un dossier a les cases museu i a la Generació del 98. En primer lloc, Javier Tussell comenta alguns aspectes diferenciadors de les ca-

⁹ Citat a: Giovanni Pinna, «Introduction to Historic House Museums», *Museum International*, núm. 210, vol. 53, 2 (2001), p. 8.

¹⁰ El DEMHIST (que prové del francès *Demeures Historiques*) és un dels trenta-u comitès internacionals que formen part de l'ICOM, dedicat a les residències històriques que són museus.

¹¹ Citat a: Giovanni Pinna, «Introduction to Historic»...*op. cit.*, p. 4.

¹² Giovanni Pinna, et al. *Museum International*, núm. 210, vol. 53 (2001).

¹³ Giovanni Pinna, «Introduction to Historic»...*op. cit.*, p. 7-8.

¹⁴ Mónica Risnicoff de Gorgas, «Reality as Illusion, the Historic Houses that Become museums», *Museum International*, núm. 210, vol. 53, 2 (2001), p. 10-15.

¹⁵ No entrarem en l'anàlisi de les definicions que s'han anat succeint en el temps, ja que el tema de la diversificació de definicions, així com l'evolució d'aquesta mateixa té un apartat propi en el desenvolupament del treball.

¹⁶ Rosanna Pavoni, «Towards a Definition and Typology of Historic House Museums», *Museum International*, núm. 210, vol. 53, 2 (2001), p. 16-21.

¹⁷ Jessica Foy Donnelly (ed.), *Interpreting Historic House Museums*. Nova York: Altamira Press, 2002.

¹⁸ María Bolaños, *Historia de los museos en España. Memoria, cultura y sociedad*. Gijón: Ediciones Trea, 1997, p. 293-297.

¹⁹ María Luisa Menéndez Robles, «Mecenazgo e implantación de las casas-museo en España», *Actas de las Jornadas de Museos y Mecenazgo* (celebrades entre 17 i 19 d'octubre de 2007 en la Universitat Rei Juan Carlos). Madrid: Ed. Francisco Reyes, 2009, p. 51-76. <<http://eciencia.urjc.es/handle/10115/2505>> (Consulta: 20 de març de 2018)

²⁰ María Dolores García Ramos, *Casas-museo y recreación de ambientes. Una aproximación al caso español*. Còrdova: Centre Associat de Còrdova a la UNED, 2013, p. 26-27.

²¹ L'aparició de grans col·leccionistes com el mateix Vega-Inclán, el marquès de Cerralbo o Lázaro Galdiano. A partir d'aquest moment sorgiren altres cases museu arreu del territori espanyol seguint el nou model museístic aparegut.

ses museu i que a la vegada són característiques intrínseques i definitòries.²² Jesús-Pedro Lorente Lorente planteja una definició de casa museu, acompanyada d'una reflexió històrica: la difícil categorització d'aquestes institucions, incloses dins museus de personalitats.²³ Per la seva banda, Geneviève Lacambre amplia molt més la concepció de cases museu, ja no només concebudes com a museus de personalitats, sinó com a museus monogràfics.²⁴

Entrant ja al segle XXI, trobam el primer número de la revista digital del Comitè Espanyol de l'ICOM,²⁵ en què la majoria dels continguts són relacions descriptives d'algunes de les cases museu del territori espanyol. En segon lloc, esdevé la publicació de les actes dels tres congressos sobre cases museu, organitzats i coordinats pel Museu Romàntic: *Casas Museo: museología y gestión*.²⁶ Algunes de les reflexions publicades segueixen la tendència internacional, com Lourdes Vaquero

Argüelles.²⁷ Beatriz Blasco Esquivias²⁸ o M. Dolores Antigüedad del Castillo-Olivares;²⁹ i d'altres suposen aportacions diferenciades. És el cas de la mateixa Begoña Torres González, directora del Museu Romàntic, que presenta la primera categorització de cases museu, en àmbit nacional.³⁰ Soledad Pérez Mateo, per la seva part, emfatitza la idea del que és intangible vinculat al mobiliari conservat.³¹ Finalment, un dels darrers articles publicats en la matèria ha estat l'estudi que ha fet l'autor Jesús Ángel Sánchez-García.³²

Cap a una clarificació del concepte i la definició de casa museu

En fer una revisió de la bibliografia sobre les cases museu, el primer que s'aprecia és la varietat terminològica que s'utilitza per referir-se a la tipologia. Una varietat terminològica que no és gratuïta i que causa confusió en el vessant semàntic. La variant idiomàtica també és un punt que s'ha de tenir en compte, tot i que en la majoria de casos es tracta de traduccions literals. En aquest punt es

²² Javier Tussell, «El atractivo de las casas museo», *Revista de Museología. Dossier Casas museo. Generación del 98*, 14 (1998), p. 21.

²³ Jesús Pedro Lorente Lorente, «¿Qué es una casa museo?», *Revista de Museología. Dossier Casas museo. Generación del 98*, 14 (1998), p. 30-32. L'autor les categoritza com a museus de personalitats.

²⁴ Geneviève Lacambre, «Consideraciones sobre los museos monográficos. El ejemplo de Gustavo Moreau», *Revista de Museología. Dossier Casas museo. Generación del 98*, 14 (1998), p. 33-35. Textos extrets i traduïts per Jesús Pedro Lorente Lorente de Geneviève Lacambre, *Maison d'artiste, maison-musée. L'exemple de Gustave Moreau*, catàleg d'exposició, Musée d'Orsay. París: Éditions de la reunion des musées nationaux, 1987.

²⁵ «Casas-museo», *ICOM-CE Digital* núm. 1 (2010).

<http://www.icom-ce.org/recursos/ICOM_CE_Digital/01/ICOMCEDigital01.pdf> (Consulta: 25 de març de 2018).

²⁶ Begoña Torres González (dir.), *Casas Museo: museología y gestión*. Madrid: Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, Secretaria General de Documentació i Publicacions, 2013. Publicació que aglutina les comunicacions dels tres congressos dedicats a les cases museu: I Congreso de Casas Museo. Museología y gestión (21-24 de febrer de 2006), II Congreso de Casas Museo: Museología y gestión (14-16 de març de 2007), III Congreso de Casas Museo: La habitación del héroe. Casas Museo en Iberoamérica (5-7 de març de 2008); sota la direcció de Begoña Torres González, directora aleshores del Museu Romàntic.

²⁷ Lourdes Vaquero Argüelles, «De casa a museo y de museo a casa», *Casas Museo: museología...* op. cit., p. 135-44.

²⁸ Beatriz Blasco Esquivias, «Reflexiones en torno a las casas museo y las singularidades museológicas del espacio doméstico», *Casas Museo: museología...*, op. cit., p. 145-159.

²⁹ María-Dolores Antigüedad del Castillo-Olivares, «Ámbitos para la vida, espacios para el arte», *Casas Museo: museología...* op. cit., p. 160-170.

³⁰ Begoña Torres González, «Consideraciones sobre el nuevo plan museológico del Museo Romántico», *Museo. Revista de la Asociación Profesional de Museólogos de España* 13 (2008), p. 169-187.

³¹ Soledad Pérez Mateo, «Las casas-museo como salvaguarda del patrimonio inmaterial: El mobiliario como exponente de una cultura ya desaparecida», *El pensamiento museológico contemporáneo. II Seminario de Investigación en Museología de los países en lengua portuguesa y española*. Oporto: Universidade do Porto, 2012, p. 509-525. <<https://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/10378.pdf>> (Consulta: 18 de març de 2018).

³² Jose Antonio Sánchez-García, «Cuando vida, obra y arquitectura se entrecruzan. Sobre escritores-artistas y las casas museo como reflejo de una personalidad creativa», *Síntesis Iberoamericanas de Museología* 7 (2012), p. 145-155. <https://repositorio.uam.es/bitstream/handle/10486/11603/57443_12.pdf?sequence=1> (Consulta: 12 de març de 2018).

posaran de manifest les nomenclatures utilitzades en diferents idiomes: català, castellà, anglès, francès i italià.

Els termes encunyats pels diferents estudiosos compten amb determinats matisos que porten a significacions diferents i, per tant, a institucions diferenciades. Majoritàriament la diferència recau en la utilització del mot museu i la significació d'aquest fet; unes accepcions són enteses com a monuments i les altres com a institucions al servei de la societat. Aquest fet és palès en els diferents vessants idiomàtics. Pel que fa a les cases museu nord-americanes, Coleman utilitza els termes *historic house* i *historic house museum*, i diferencia ben intencionadament aquelles cases històriques que no estan obertes al públic (*historic house*) i les que s'han obert al públic i habilitat per a la visita (*historic house museum*).³³ Itàlia segueix la mateixa tradició utilitzant *dimore storiche-museo*, (traducció literal de la versió anglesa *historic house museum*). Interessa, però la visió de Giovanni Pinna, que afegeix que les *historic house museum* han de seguir unes «restriccions museològiques i museogràfiques».³⁴ A França la diferenciació és clara amb la creació del DEMHIST, 1998, on s'utilitza la terminologia *demeures historiques* i *maison-musée*, i estableix la diferenciació entre unes i altres. Les primeres són concebudes com a monuments i les segones com institucions museístiques.³⁵

En l'àmbit estatal es constata, també, la diversificació de conceptes utilitzats per referir-se a les cases museu. Aquest fet es fa palès tant en llengua catalana com en llengua castellana. Pel que fa a la primera, els termes utilitzats són *casa museu*, *museu* i/o *casa singular*. El mateix succeeix amb la terminologia usada en llengua castellana: *casa-museo*, *museo*, *casa històrica* i/o *mansión histórica*. És freqüent, també, que només s'utilitzin els termes *casa*, a soles, o *casa natal*.

Jesús-Pedro Lorente Lorente no dubta a utilitzar ambdós vocables, *casa-museo* i *mansión histórica*.

³³ Laurence Vail Coleman, *Historic House...* op. cit., p. 20.

³⁴ Giovanni Pinna, «Introduction to Historic»... op. cit., p. 4.

³⁵ DEMHIST: <<http://demhist.icom.museum/shop/shop.php?detail=1255432597>> (Consulta: 12 de març de 2018).

ca; i atorgant els conceptes de recreació i museïtzació com a característiques de la casa museu, en contra de la originalitat de la *mansión histórica*.³⁶ És així, doncs, qualsevol *mansión histórica* una *casa-museo*? Més aviat serien, en part, complementàries: les cases museu es troben ubicades dins cases històriques, però no totes les cases històriques són cases museu. Altres autors com León,³⁷ Alonso,³⁸ Bolaños³⁹ o Zubiaur Carreño,⁴⁰ per referir-se a aquesta tipologia, utilitzen el terme de *casa-museo*, i tenen, les seves publicacions, un caire decididament museístic. S'ha notat també que moltes vegades apareix el terme *casa* o *casa natal*, que en la majoria dels casos és acompanyat pel nom del personatge al qual es dedica la institució.

Dues puntualitzacions més afecten la varietat terminològica: la gran quantitat de tipologies de residències i habitatges, com els palaus, castells o les cabanes (entre d'altres), exemples de les diferències culturals i socials. Per altra banda, hi ha el fet que la configuració d'un museu depèn substancialment de l'entitat a la qual pertany: sovint, les iniciatives de les cases museu han estat encapçalades per entitats privades i regides per fundacions sense ànim de lucre i, com a conseqüència d'això, es relega la terminologia de casa museu per utilitzar la pròpia de l'entitat gestora.

Llavors, què és una casa museu? Quines són les característiques que la diferencien d'una casa històrica i d'una altra institució museística?

L'any 1997, en la ja citada conferència *Abitare la storia: le dimore storiche-museo*,⁴¹ fou el primer cop que es presentà una definició oficial. La primera definició va córrer a càrrec de Pavoni i Selvafolta:

³⁶ Jesús Pedro Lorente Lorente, «¿Qué es una casa-museo?»... op. cit., p. 30.

³⁷ Aurora León, *El Museo. Teoría, praxis y utopía*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1978.

³⁸ Luís Alonso Fernández, *Museología: introducción a la teoría y práctica del museo*. Madrid: Istmo, 1993.

³⁹ María Bolaños, *Historia de los Museos...* op. cit.

⁴⁰ Francisco Javier Zubiaur Carreño, *Curso de museología*. Gijón: Ediciones Trea, 2004.

⁴¹ Rosanna Pavoni, Ornella Selvafolta, «Le diversità delle dimore-museo: opportunità di una riflessione», Luca Leoncini – Farida Simonetti (eds.), *Abitare la storia...* op. cit., p. 32-36.

Museum-Homes which are open to the public as such, that is, with their furnishings and collections, even if on successive occasions, which have characteristic colour schemes, and which have never been used to display collections of a different provenance, constitute a museographical category in every particular, and on that varies widely in typological respects. Briefly, the specific character of this type of building is the indissoluble link between container and contained, between palace/house/apartment and permanent collections/furnishings/ornamental fixtures.⁴²

Aquesta primera aportació estableix unes bases definitòries de la tipologia, tot i que algunes recaiguin en l'ambigüitat. S'estableix que una casa museu es troba oberta al públic, amb el mobiliari i col·leccions originàries. Es diferencia entre col·lecció i mobiliari, atès que aquest últim no forma part de la col·lecció. No dubten a remarcar, i demostren quin n'és el tret característic i definitori, que hi ha un vincle indissoluble entre contenidor (diferents tipologies d'habitatges) i contingut (col·leccions, mobiliari i decoració, permanent). Aquesta primera definició és important, ja que aposta per la integritat i exactitud històrica, en la unió de contenidor i contingut. Es presenta com una de les premisses definitòries i característiques de les cases museu.

El mateix any de la constitució del DEMHIST, 1998, Jesús-Pedro Lorente també aporta una definició de casa museu. Segons l'autor, «es un ámbito doméstico abierto al público como testimonio ejemplar de la decoración de interiores de una época o como homenaje a alguien que por alguna razón está relacionado con ella».⁴³ Es tracta d'una visió molt generalista, tant, que sembla ser més representativa de casa històrica que no de casa museu. A més, no parla en cap moment de col·lecció ni de béns mobles, sinó que pren importància la decoració d'interiors, i minimitza, així, el sentit de museu i de col·lecció, i l'exactitud històrica defensada per Pavoni i Selvafolta.⁴⁴

⁴² *Ibid.*, p. 17.

⁴³ Jesús Pedro Lorente Lorente, «¿Qué es una casa-museo?», *op. cit.*, p. 30.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 30.

En els darrers anys, una altra autora espanyola ha reflexionat sobre la definició de les cases museu. Soledad Pérez Mateo posa l'èmfasi en el patrimoni intangible: una casa museu és «una de las tipologías museísticas que, con mayor claridad, transmite unos valores inmateriales que se hacen visibles a través de la exposición de una serie de objetos íntimamente ligados a su propietario».⁴⁵ Destacar la importància que li dona als objectes de la institució, els quals han d'estar íntimament lligats al propietari, i per tant, a la casa.⁴⁶ És la definició que té un caire decididament més museístic.

Classificacions i categoritzacions

Entre les classificacions per tipologies museístiques més generalistes destaquem, en primer lloc, la proposada per l'ICOM, durant els anys 1975-77, que és tan generalista com excloent. El criteri utilitzat per a classificar els museus parteix de la naturalesa de les col·leccions i situa les cases museu com una subcategoria de museus històrics, i diferencia entre museus biogràfics o cases museu *per se*. Segons aquesta classificació, una casa museu és una institució dedicada a la vida d'un personatge des d'una perspectiva històrica.⁴⁷

Uns anys més tard, Aurora León realitza una classificació sistemàtica, extensa i crítica, en la qual es denota una evolució i estableix tres sistemes de classificació: segons la disciplina, segons la densitat objectual i segons la propietat (gestió financera). És una visió més àmplia, que parteix de la consideració que no hi ha una sola forma de classificar els museus. En aquest sentit, seguint el criteri de densitat objectual, l'autora situa les cases museu dins la tipologia de museus especialitzats, i explica que se centren «en los valores humanos, socioeconómicos y artísticos del personaje».⁴⁸ Això ens porta a dues consideracions òbvies. En primer

⁴⁵ Soledad Pérez Mateo, «Las casas-museo como salvaguarda del patrimonio», *op. cit.*, p. 512.

⁴⁶ ICOM, *Programme 1975-1977*, París: Maison de l'Unesco, p. 6-7, citat a Francisco José Zubiaur Carreño, *Curso de museología*, *op. cit.*, p. 42 - 43.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 6-7.

⁴⁸ Aurora León, *El Museo*, *op. cit.*, p. 161.

lloc, que ella, com l'ICOM, només concep les cases museu com una institució museística dedicada a la biografia d'un personatge; i, en segon lloc, no les situa dins cap disciplina, i s'entén que no està clara la disciplina a la qual pertanyen (art, història, etnologia, ciència o tècnica) o bé, que a causa de la seva essència, les cases museu són representants d'una o més disciplines.

Passant a les categoritzacions que es fan de les mateixes cases museu, cal considerar Sherry Butcher-Youngmans com el primer autor que fa una aportació en aquest sentit.⁴⁹ Divideix les cases museu en tres categories:

1. *Documentary historic house museums*. Relaten la vida d'un personatge o un lloc d'interès històric o cultural, contenen objectes originals i, si és possible, el traçat original.

2. *Representative historic house museums*. Documenten, registren un estil, una època o una forma de vida. En aquests ambients, els escenaris poden ser reconstruïts usant ítems que no siguin originals: poden ser còpies dels originals o peces que no pertanyien a la casa, o bé que hagin estat adquirides.

3. *Aesthetic historic house museums*. Són cases/llocs (originalment, *places*) on s'exhibeixen col·leccions privades que no tenen res a veure amb la casa mateixa, la seva història o els seus ocupants.

Aquesta es pot considerar la primera classificació estrictament tipològica de les cases museu. La classificació parteix de dos criteris: l'originalitat del continent, i la col·lecció i temàtica. La importància de la col·lecció i el tema ja no recauen només en la vida d'un personatge, sinó en la importància historicoarquitectònica, estètica, antropològica i/o sociològica de l'immoble i la col·lecció. En segon lloc, preveu i admet les adquisicions de béns que no pertanyien originàriament a la col·lecció, així com la reconstrucció d'espais. Finalment, val a dir que inclou un tipus de casa museu que desvincula el continent del contingut.

⁴⁹ Sherry Butcher-Youngmans, *Historic House Museums...* *op. cit.*; citat a Giovanni Pinna, «Introduction to Historic»... *op. cit.*, p. 8.

El 1997, Rosanna Pavoni i Ornella Selvafolta presentaren una nova classificació de les cases museu, que incloïa noves categories i tipologies. El criteri en el qual es basa aquesta classificació i categorització és el concepte clau en què recau la importància de la institució, i abasta una major quantitat de subtipologies, que suposa una ampliació del concepte i, a la vegada, una dissolució d'aquest mateix. De fet, Pavoni és conscient d'aquesta problemàtica i comenta que, tot i no apostar per la creació d'un estàndard fix, no s'ha de donar per suposat que no hi ha límits en la conceptualització d'aquestes.⁵⁰ Així, el DEMHIST, en la primera dècada del 2000, tira endavant el projecte de categorització⁵¹ per a cases museu partint de les idees de Pavoni al 1997. Les nou categories oficials del DEMHIST, i per extensió de l'ICOM, són les següents:

1. Cases de personalitats. Casa on la importància recau sobre la persona que habità l'immoble.
2. Cases de col·leccionistes. Tipologia que emfatitza la relació entre el col·leccionista i la col·lecció que va fer.
3. Cases belles. Casa important per l'arquitectura i disseny interior.
4. Cases d'esdeveniments històrics. Casa que representa un període concret i important de la història, a mode d'esdeveniment.
5. Cases de la societat i història local. Casa que és un exponent particular de la història local o regional.
6. Llars ancestrals. Cases que són exemples d'un tipus d'arquitectura i període molt anterior en el temps.
7. Cases de poder. Residències de gran envergadura, tals com castells i palaus.

⁵⁰ Rossanna Pavoni, «Towards a definition»...*op. cit.*, p. 20.

⁵¹ Aquest projecte de categorització tingué una aplicació pràctica en les cases museu dels Països Baixos. Informe del Projecte de Categorització per a cases museu. DEMHIST, ICOM: <http://demhist.icom.museum/shop/data/container/DEMHIST_CategorizationProject_Report_Phase_2_Espanol.pdf> (Consulta: 7 de març de 2018).

8. Cases religioses.
9. Cases humils. Cases que representen l'arquitectura anterior autòctona.

Algunes explicacions són molt precises, d'altres no tant i algunes de les categories de cases museu són ambigües i qüestionables. En aquesta línia, és realment confusa la definició d'alguna de les anteriors, com poden ser les cases d'esdeveniments històrics o les llars ancestrals (que porten a una confusió conceptual; però existent i esclaridora en la realitat holandesa, segons declaracions de les mateixes autores). Cal remarcar, també, que es torna a utilitzar el terme casa, a soles, que pot provocar un endarreriment en la concepció de les cases museu.

Durant la primera dècada del 2000, trobam dos autors que s'han ocupat de la classificació de les cases museu a Espanya, però en un àmbit molt més específic. En primer lloc, Begoña Torres González, que planteja una classificació vinculant l'originalitat de la col·lecció amb la residència on es conserva i diferencia entre dos tipus de cases: les històriques/documentals, amb col·leccions originàries (que també en poden incloure de no originàries, però vinculades a la temàtica) i les creatives/estètiques (que contenen col·leccions no originàries de l'immoble, però vinculades a l'època).⁵² El que fa Begoña Torres González és una classificació general, molt en la línia de Butcher-Youngmans, tot modificant la tercera via, les creatives i estètiques. Aquí l'autora, en lloc d'op-
tar per una casa museu com a escenari i espai expositiu no relacionat amb la col·lecció presentada, planteja una nova opció: cases museu d'estil amb una col·lecció no vinculada originàriament a la casa, però sí relacionada per temàtica i originària de l'època.⁵³

La darrera aportació innovadora que es fa en aquest camp és Jesús Ángel Sánchez-García. L'autor fa una divisió i una classificació de les cases

museu d'autors literaris o artistes, segons el temps d'estada de cada individu en les residències, causa d'una càrrega biogràfica menor o major.⁵⁴

Proposta de definició de les cases museu

Definir una casa museu és, per naturalesa, quelcom complex i ampli. Es valoren diferents aspectes, tots importants per a la denominació. Per això, des d'aquest estudi, s'ha cregut necessària l'elaboració d'una definició exhaustiva i sistematitzada.

1. La essència definitòria principal de les cases museu és la relació indissoluble entre continent i contingut.
2. Conservació, majoritària, dels trets originals que donen sentit al concepte de la casa museu; tant en àmbit de continent com de contingut.

Quant a l'arquitectura, continent:

3. Residència/habitatge històric significatiu del concepte que representa, d'un període històric o pertanyent a un personatge o personatges importants.
4. La residència ha de ser representativa de la integritat i l'exactitud històrica que vol mostrar. Això significa que ha de conservar, majoritàriament, els trets originals relacionats amb el concepte o tema de la casa museu.

Quant a les col·leccions, contingut:

5. Les col·leccions del museu han d'estar íntimament lligades a la residència, i ser, en gran part, originaris de l'habitatge i, per tant, del concepte representatiu de la casa museu.
6. Es preveu l'increment de col·leccions mitjançant una política que respongui a qüesti-

⁵² Begoña Torres González, «Consideraciones sobre el nuevo»...*op. cit.*, p. 169-187.

⁵³ Objectes i col·lecció originaris del mateix període històric, però no de l'immoble: exemple clarificador de la institució que dirigeix.

⁵⁴ José Antonio Sánchez-García, «Cuando vida, obra y arquitectura»...*op. cit.*, p. 146-149. <https://repositorio.uam.es/bitstream/handle/10486/11603/57443_12.pdf?sequence=1> (Consulta: 12 de març de 2018).

ons històriques, originàries i de relació amb el concepte de la casa museu.

Règim de contravencions en les cases museu:

- a. No es consideraran cases museu aquelles institucions que hagin estat majoritàriament remodelades interiorment, sense conservar l'essència de l'habitatge, tot i que exteriorment conservin l'aparença d'arquitectura domèstica.
- b. No es consideraran cases museu aquelles que siguin fruit d'una total recreació, ja que s'entén que no s'ajusten als criteris d'integritat i exactitud històrica.
- c. No es consideraran cases museu aquelles que col·leccionin objectes no relacionats amb l'habitatge i amb el concepte que es representa.
- i. Més específicament, no es consideraran cases museu aquelles que contenguin col·leccions no originàries de l'habitatge, tot i coincidir amb la temàtica general.⁵⁵

Panorama museístic a Mallorca

La situació actual del museus a l'illa de Mallorca recau sobre conceptes propers a la manca de classificació, la manca d'estudis i de sistematització d'aquestes mateixes, la disposició d'una llei no funcional, etc.; i les cases museu no porten major sort. Un primer acostament i immersió en l'àmbit de les cases museu a Mallorca va ser suficient per adonar-nos de la situació en què es trobaven, lluny de la sistematització i conceptualització a la qual s'aspira. Hi ha, doncs, moltes institucions culturals que compleixen algun criteri i/o requisit que les apropa al concepte de casa museu; ajudant i col·laborant en la difusió, per exemple, de personatges o llocs històrics. Però, a la vegada, deixen de complir-ne altres i no s'adapten del tot a la conceptualització proposta.

En aquest sentit, l'objectiu d'aquest apartat és aconseguir una visió generalitzada de les institucions culturals que s'apropen al concepte de cases museu.

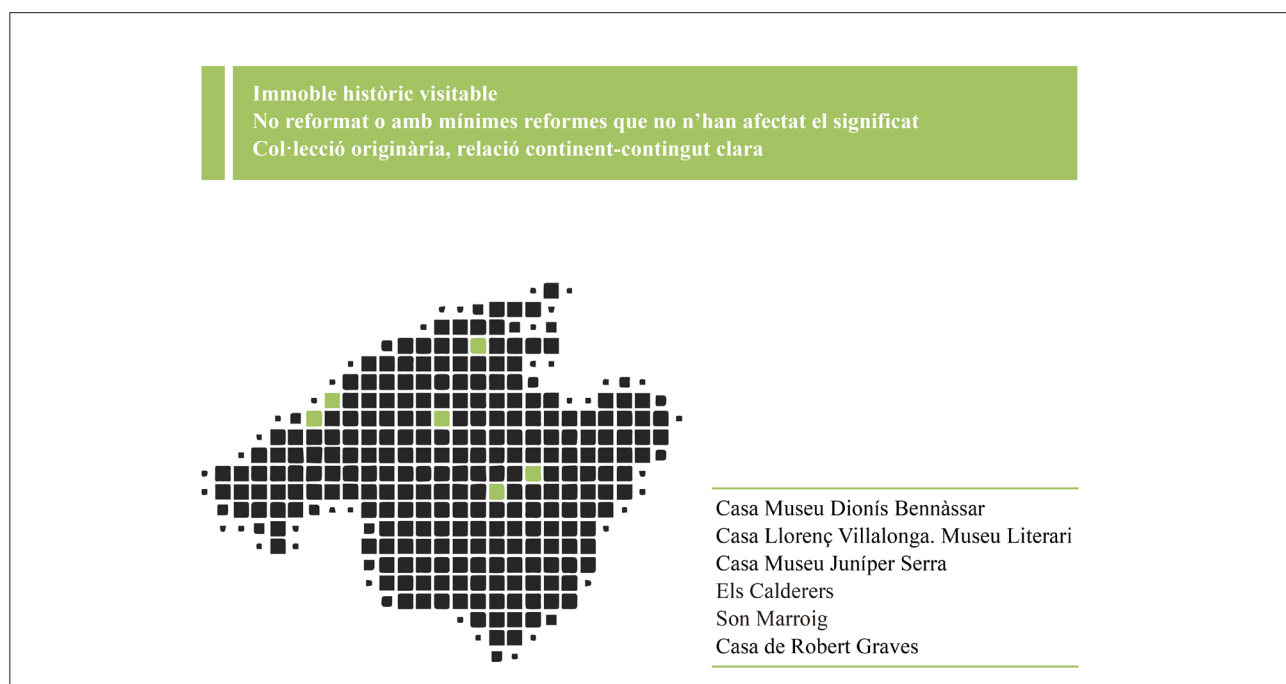
⁵⁵ Cal notar i especificar aquest apartat, el qual fa referència a certs exemples molt concrets, com és el cas del Museu Romàntic.

4.1. Residències històriques properes al concepte de casa museu.

Consideracions per a un futur pla d'ordenació i sistematització de museus

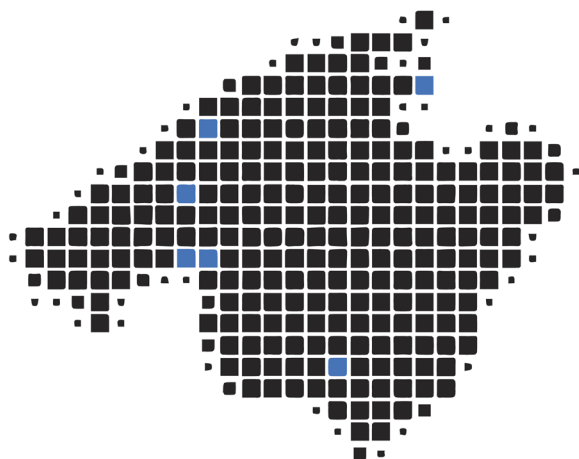

Imatge 1. Residències històriques visitables amb béns mobles originaris. *Font:* Elaboració pròpia.

Imatge 2. Residències històriques visitables no reformades o amb mínimes reformes. *Font:* Elaboració pròpia.

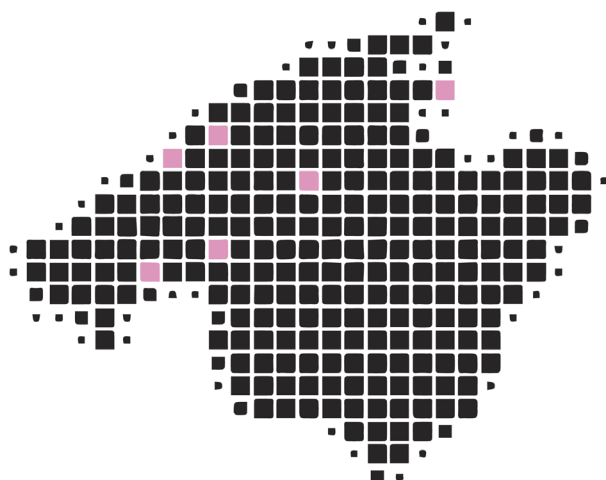
Incorporació de col·leccions no relacionades amb el concepte clau de la casa

Fundació Yannick i Ben Jakober
Can Prunera. Museu Modernista
Raixa
Palau Reial de l'Almudaina
Can Balaguer
Fundació Museu Cosme Bauçà

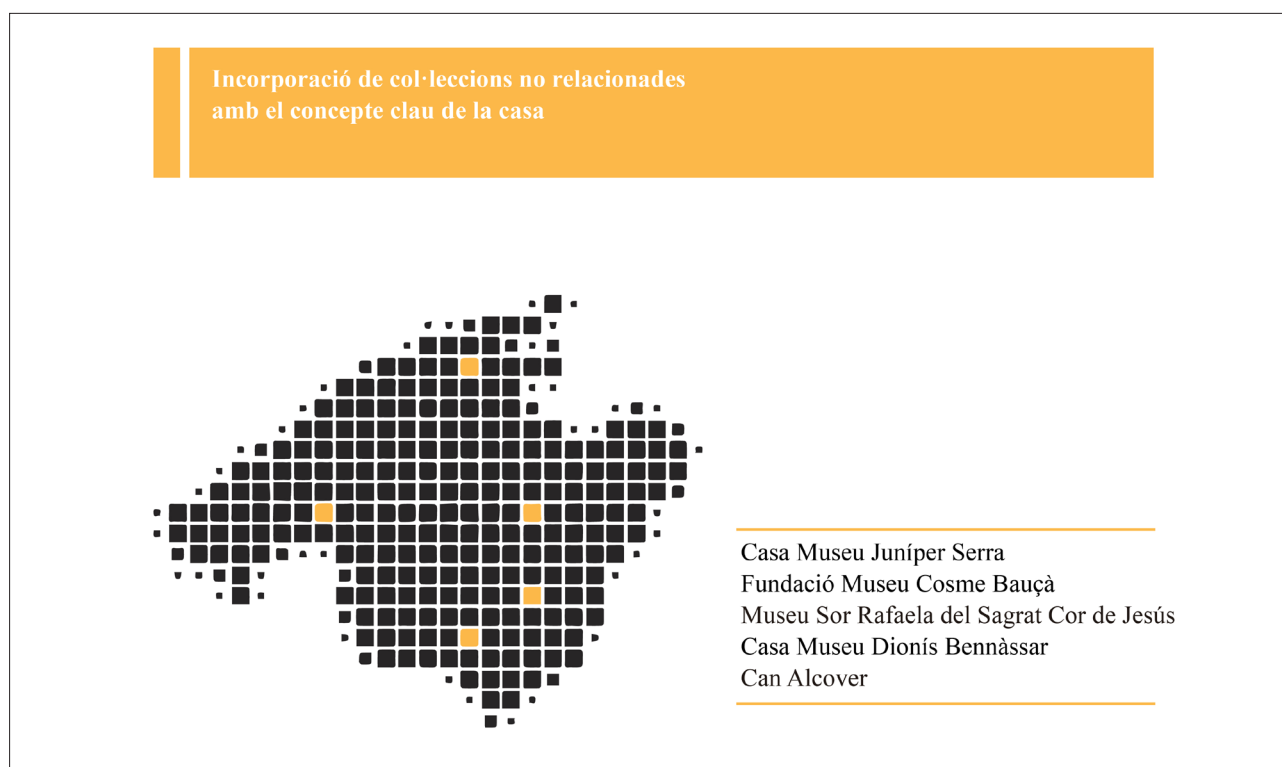
Imatge 3. Residències històriques visitables que han incorporat col·leccions no relacionades amb el concepte clau de la casa.
Font: Elaboració pròpia.

Compleixen funcions museístiques

Fundació Yannick i Ben Jakober
Can Prunera. Museu Modernista
Casa de Robert Graves
Casa Llorenç Villalonga. Museu Literari
Palau March
Fundació Pilar i Joan Miró

Imatge 4. Residències històriques visitables que compleixen funcions museístiques. *Font:* Elaboració pròpia.

Imatge 5. Residències històriques visitables que no tenen un horari d'obertura fix. *Font:* Elaboració pròpia.

Les presentacions de cada institució i els gràfics demostren un conjunt de qüestions que es donen en molts dels casos esmentats i que reflecteixen la problemàtica existent en àmbit europeu. Aquests es poden agrupar en els punts següents:

- Confusió entre monument històric i casa museu.⁵⁶
- Pèrdua de l'estructura de l'habitatge a causa de reformes importants.
- Pèrdua de col·leccions originàries, relacionades amb la casa.
- Incorporació de col·leccions no relacionades amb el concepte clau de la casa.
- No horari d'obertura fix i estable.
- Incompliment de les funcions característiques d'una institució museística.

Per altra part, es pot establir una classificació de les institucions presentades a partir de diferents criteris:

- Segons la tipologia de l'immoble: palaus, possessions, cases senyorials, cases tradicionals i/o cases de pagès.
- Segons el concepte clau que desenvolupen: biogràfiques o cases d'estil.
 - Les biogràfiques es poden classificar en diferents subtipologies, depenent de la dedicació i/o professió del personatge:
 - Cases d'escriptors/literats
 - Cases de col·leccionistes
 - Cases d'artistes
 - Cases de religiosos
 - Les d'estil es poden classificar segons l'estil imperant: gòtic, barroc, tradicional mallorquí, modernista, etc.
- Segons la relació casa personatge: casa natal, casa permanent o casa temporal.

Conclusions

Després d'haver fet una mirada àmplia pel que fa a les terminologies utilitzades per a referir-se a les cases museu, cal tenir en compte un seguit d'apreciacions. Ens trobam que no hi ha una fór-

⁵⁶ No tota residència històrica visitable és casa museu. S'han de complir un seguit de preceptes i requisits. Vegeu la proposta de definició.

mula terminològica única per a denominar la figura museística de les cases museu. En primer lloc, val a dir que s'utilitzen indistintament diferents termes per a denominar una mateixa tipologia. Aquest fet no ajuda en la seva consideració. Són molts els termes utilitzats, però sobretot en destaquen dos: casa museu i casa històrica. La utilització d'ambdues nomenclatures ha produït, amb el pas dels anys, una assimilació conceptual. El problema rau en el fet que aquesta assimilació no és gratuïta, ja que els conceptes tenen naturaleses diferents. Les cases històriques o, en qualsevol cas, residències històriques, són edificis representatius d'un temps passat, d'una època històrica, i formen part de la tradició d'una col·lectivitat. Per tant, en aquest sentit, són considerats monuments. Aquests poden continuar mantenint l'ús i restar habitades, poden trobar-se deshabitades i/o poden obrir-se al públic per a la visita. Contràriament al que esmentava Coleman, el fet de restar obertes al públic per a la visita tampoc no val per si sola, com a característica definidora de les cases museu.

Una altra de les opcions més recurrents a l'hora d'anomenar una casa museu és utilitzar tan sols la paraula *museu*, eliminant així el mot *casa*, que n'és una de les característiques claus. El fet d'utilitzar només el terme *museu* suposa una interpre-

tació errònia de la pròpia institució, obviament aquella característica que li és constitutiva: el continent residencial, que és la fita clau que defineix tot el projecte museístic. La casa museu és un concepte únic i aglutinador que es diferencia, conceptualment, de la resta de museus. Cal que hi hagi uns requisits bàsics, essencials i diferenciadors de la tipologia que ens concerneix. Un dels requisits bàsics que s'han de complir a les cases museu, i hi estan d'acord la majoria dels autors, és la relació indissoluble que han de mantenir el contingut i el continent, encara que manquen matisos que defineixin els límits d'aquest vincle. Per aquest motiu es considera necessari i rellevant l'establiment d'uns requisits de caràcter conceptual i legal que permetin definir què és una casa museu. La manca d'unitat quant a la definició i classificació provoca, tal i com s'ha pogut comprovar al llarg de l'estudi, un desordre des d'un punt de vista teòric que es plausible en la gestió pràctica i diària de les institucions i que té com a conseqüència la manca de consideració social al respecte.

El cas de les Illes Balears, i en concret de Mallorca, és una clara mostra de la necessitat d'establir unes polítiques museístiques clares que portin a unes pautes definitòries que permetin l'ordenació del sistema museístic de l'illa.